

ст. 117 КЗпП України, тобто виплати працівникові його середнього заробітку за весь час затримки по день фактичного розрахунку.

Аналіз наведених норм матеріального права з урахуванням висновків, викладених у зазначеному Рішенні Конституційного Суду України, дає підстави вважати, що невикплата звільненому пра-

цівникові всіх сум, які належать йому від власника або уповноваженого ним органу, є триваючим правопорушенням, а отже, працівник може визначити остаточний обсяг своїх вимог на момент припинення такого правопорушення, яким є день фактичного розрахунку (*постанова Верховного Суду України від 4 лютого 2015 р. у справі № 3-2с15*).

Господарський процес

Згідно з п. 22 ч. 1 ст. 5 Закону України від 8 липня 2011 р. № 3674-VI «Про судовий збір» (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) від сплати судового збору звільняється уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у справах, пов'язаних із здійсненням тимчасової адміністрації та ліквідації банку.

Оскільки уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у справах звернулася до господарського суду не у зв'язку з виконанням своїх повноважень, а її вимоги не пов'язані з поданням позовів, щодо яких ця особа звільняється від сплати судового збору, то вона повинна сплачувати судовий збір у загальному порядку (*постанова Верховного Суду України від 27 травня 2015 р. у справі № 3-197с15*).

Висновки Верховного Суду України, викладені у рішеннях, прийнятих за результатами розгляду заяв про перегляд судових рішень за I півріччя 2015 р. *

210.000.000 МИТНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

210.010.000 Загальні питання організації митної справи

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статей 262—266 МК України 2002 р. та статей 53—55, 57 МК України 2012 р. щодо застосування до спірних правовідносин того закону та його редакції, які були чинними на момент виникнення таких правовідносин.

Спирні відносини як у справі, що розглядається, так і в справах, рішення в яких додані на підтвердження неоднакового застосування норм матеріального права, виникли в період дії МК України 2012 р. При цьому суд касаційної інстанції у справі, яка розглядається, приймаючи рішення, керувався нормами МК України 2002 р.,

який втратив чинність з дня набрання чинності МК України 2012 р. (п. 2 розд. XXI «Прикінцеві та перехідні положення» цього Кодексу).

Згідно зі ст. 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Таким чином, оскільки до спірних правовідносин має застосовуватися саме той закон та його редакція, які були чинними на момент їх виникнення, рішення суду касаційної інстанції у справі, що розглядається, не ґрунтується на правильному застосуванні норм матеріального права, а тому ухвала Вищого адміністративного суду України від 23 жовтня 2014 р. підлягає скасуванню, а справа — направленню на новий касаційний розгляд (*постанова Верховного Суду України від 13 січня 2015 р. у справі № 21-606а14*).

* Продовження. Початок матеріалу опубліковано в журналах за 2016 р. № 1. — С. 15—28; № 2. — С. 17—27.

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень Порядку повернення платникам податків коштів, що обліковуються на відповідних рахунках митного органу як передплата, і митних та інших платежів, помилково та/або надмірно сплачених до бюджету, контроль за справлянням яких здійснюється митними органами, затвердженого наказом Державної митної служби України (далі — ДМСУ) від 20 липня 2007 р. № 618 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 25 вересня 2007 р. за № 1097/14364; далі — Порядок повернення) щодо повернення з Державного бюджету України помилково та/або надмірно зарахованих до бюджету митних та інших платежів.

Помилково та/або надміру зараховані до державного бюджету суми митних платежів повертаються з державного бюджету в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику (ч. 3 ст. 301 МК України).

Алгоритм дій державних органів щодо повернення платникам податків, зокрема, митних та інших платежів, помилково та/або надмірно сплачених до бюджету, контроль за справлянням яких здійснюється митними органами, врегульовано Порядком повернення.

Відповідно до абзаців 1, 2 п. 1, пунктів 2, 3, 4 розд. III цього Порядку для повернення з Державного бюджету України митних та інших платежів, помилково та/або надмірно сплачених до бюджету, контроль за справлянням яких здійснюється митними органами, платником податків до загального відділу митного органу, яким здійснювалось оформлення митної декларації, подається заява довільної форми, яка підписується керівником і головним бухгалтером суб'єкта господарської діяльності або фізичною особою.

Заява може бути подана не пізніше 1095-го дня, наступного за днем зарахування коштів до Державного бюджету України.

Заява, zareєстрована в загальному відділі, після розгляду керівником (заступником керівника) митного органу разом з пакетом документів передається до відділу митних платежів митного органу (далі — Відділ) для перевірки обґрунтованості повернення заявлених сум.

Відділ перевіряє факт перерахування митних та інших платежів з відповідного рахунку до Державного бюджету України та наявність переоплати.

Для підготовки висновку про повернення з Державного бюджету України помилково та/або надмірно зарахованих до бюджету митних та інших платежів, контроль за справлянням яких покладається на митні органи, керівництвом Відділу за потреби ініціюється проведення

перевірки в митному органі щодо правильності митного оформлення із залученням відповідних підрозділів митного органу. Порядок і форма складання документа, у якому відобразатимуться результати перевірки, визначаються наказом ДМСУ.

На час виникнення спору взаємовідносини територіальних органів Міністерства доходів і зборів України (далі — Міндоходів, органи Міндоходів відповідно) з місцевими фінансовими органами та територіальними органами Державної казначейської служби України (далі — ДКСУ) в процесі повернення платникам податків помилково та/або надміру сплачених сум грошових зобов'язань врегульовані Порядком взаємодії територіальних органів Міністерства доходів і зборів України, місцевих фінансових органів та територіальних органів Державної казначейської служби України у процесі повернення платникам податків помилково та/або надміру сплачених сум грошових зобов'язань, затвердженим спільним наказом Міндоходів і Міністерства фінансів України від 30 грудня 2013 р. № 882/1188¹ (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 23 січня 2014 р. за № 146/24923; далі — Порядок взаємодії).

За змістом пунктів 5, 7, 10 Порядку взаємодії повернення помилково та/або надміру сплачених сум грошових зобов'язань у випадках, передбачених законодавством, здійснюється у визначеному законодавством порядку органом ДКСУ на підставі отриманого від органу Міндоходів висновку, погодженого місцевим фінансовим органом.

Орган Міндоходів несе відповідальність згідно із законом за несвоєчасність передачі висновку органу ДКСУ для виконання (п. 8 Порядку взаємодії).

При цьому виходячи зі змісту п. 11 Порядку повернення відмова у поверненні коштів у встановленому порядку можлива за умови відсутності підстав для такого повернення.

¹ Наказ втратив чинність на підставі наказу Міністерства фінансів України від 15 грудня 2015 р.

Так, у справі, яка розглядається, суди встановили, що внаслідок набрання законної сили рішенням Окружного адміністративного суду міста Києва від 17 лютого 2014 р. у справі № 826/348/14 були визнані протиправними та скасовані рішення Митниці про коригування митної вартості товарів від 2 жовтня 2013 р. № 100270000/2013/700330/2, 7 жовтня 2013 р. № 100270000/2013/700340/2, 10 жовтня 2013 р. № 100270000/2013/700355/2, 15 жовтня 2013 р. № 100270000/2013/700365/2.

Оскільки Товариство провело оплату платежів з урахуванням зазначених рішень митного органу, то 18 березня 2014 р. воно звернулося до Митниці із заявою № 0318/1 щодо повернення з бюджету помилково та/або надмірно сплачених коштів. Проте, як установили суди, митний орган обмежився формальною відпискою.

За таких обставин та з урахуванням наведеного колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що оскільки Митниця не виконала процедурних обов'язків щодо алгоритму дій, покладених на неї зазначеними вище порядками, то така бездіяльність митного органу є протиправною.

Крім цього, Верховний Суд України вже висловлював правовий висновок щодо розгляду справ цієї категорії. Зокрема, у постановою від 15 квітня 2014 р. (справа № 21-29a14), 12 листопада 2014 р. (справи № 21-268a14, 21-391a14),

25 листопада 2014 р. (справа № 21-338a14) він зазначив, що у разі якщо після сплати декларантом податків і зборів (обов'язкових платежів) згідно з митною вартістю товарів, визначеною митним органом, буде прийнято рішення про застосування митної вартості, заявленої декларантом, сума надміру сплачених податків і зборів (обов'язкових платежів) повертається декларанту у порядку, передбаченому Порядком повернення та Порядком взаємодії митних органів з органами Державного казначейства України в процесі повернення з Державного бюджету України помилково та/або надмірно зарахованих до бюджету митних та інших платежів, контроль за справлянням яких покладається на митні органи, затвердженим спільним наказом ДМСУ та Державного казначейства України від 20 липня 2007 р. № 611/147 (який був чинним на час виникнення спірних правовідносин; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 25 вересня 2007 р. за № 1095/14362), на підставі його заяви та у місячний термін з дня прийняття висновку митного органу, що здійснював оформлення митної декларації, про повернення з Державного бюджету України помилково та/або надмірно зарахованих до бюджету митних та інших платежів, контроль за справлянням яких покладається на митні органи (*постанова Верховного Суду України від 24 березня 2015 р. у справі № 21-3a15*).

2. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень статей 53, 54 МК України (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) щодо меж реалізації митними органами права на здійснення контролю правильності обчислення декларантом митної вартості.

Відповідно до ч. 1 ст. 53 МК України у випадках, передбачених цим Кодексом, одночасно з митною декларацією декларант подає митному органу документи, що підтверджують заявлену митну вартість товарів і обраний метод її визначення.

У ч. 2 цієї статті наведений перелік документів, які підтверджують митну вартість товарів.

Частиною 3 ст. 53 МК України встановлено обов'язок декларанта або уповноваженої ним особи на письмову вимогу митного органу протягом 10 календарних днів надати (за наявності) додаткові документи, у разі якщо документи, зазначені у ч. 2 цієї статті, містять розбіжності, наявні ознаки підробки або не містять всіх відомостей, що підтверджують числові значення складових митної вартості товарів, чи відомостей

щодо ціни, що була фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари.

Згідно з положенням ч. 4 вказаної статті у разі якщо митний орган має обґрунтовані підстави вважати, що існуючий взаємозв'язок між продавцем і покупцем вплинув на заявлену декларантом митну вартість, декларант або уповноважена ним особа на письмову вимогу митного органу, крім документів, зазначених у частинах 2 і 3 цієї статті, подає (за наявності) визначені в ній документи.

Відповідно до ч. 1 ст. 54 МК України контроль правильності визначення митної вартості товарів здійснюється митним органом під час проведення митного контролю і митного оформлення шляхом перевірки числового значення заявленої митної вартості.

Аналіз наведених норм дає підстави вважати, що митні органи мають право здійснювати

контроль правильності обчислення декларантом митної вартості, але ці повноваження здійснюються у спосіб, визначений законом, зокрема, витребування додаткових документів на підтвердження задекларованої митної вартості може мати місце тільки у випадку наявності обґрунтованих сумнівів у достовірності поданих декларантом відомостей. Такі сумніви можуть бути зумовлені неповнотою поданих документів для підтвердження заявленої митної вартості товарів, невідповідністю характеристик товарів, зазначених у поданих документах, митному огляду цих товарів, порівнянням рівня заявленої митної вартості товарів з рівнем митної вартості ідентичних або подібних товарів, митне оформлення яких уже здійснено, і таке інше.

Наявність у митного органу обґрунтованого сумніву у правильності визначення митної вартості є обов'язковою, оскільки з цією обставиною закон пов'язує можливість витребування додаткових документів у декларанта та надає митниці право вчиняти наступні дії, спрямовані на визначення дійсної митної вартості товарів.

Разом з тим витребувати необхідно ті документи, які дають можливість пересвідчитись у правильності чи помилковості задекларованої митної вартості, а не всі, які передбачені ст. 53 МК України. Ненадання повного переліку витребуваних документів може бути підставою для визначення митної вартості не за першим методом лише тоді, коли подані документи є недостатніми чи такими, що у своїй сукупності не спростовують сумнів у достовірності наданої інформації.

Згідно з положеннями ст. 57 МК України визначення митної вартості товарів, які ввозяться в Україну відповідно до митного режиму імпорту, здійснюється за такими методами: 1) основний — за ціною договору (контракту) щодо товарів, які імпортуються (вартість операції); 2) другорядні: а) за ціною договору щодо ідентичних товарів; б) за ціною договору щодо подібних (аналогічних) товарів; в) на основі віднімання вартості; г) на основі додавання вартості (обчислена вартість); ґ) резервний.

3. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень п. 198.6 ст. 198 та п. 201.12 ст. 201 Податкового кодексу України ² (далі — ПК України) щодо тимчасового (проміжного) характеру відомостей, зазначених у тимчасовій митній декларації.

Підпунктом «а» п. 198.1 ст. 198 ПК України встановлено, що право на віднесення сум подат-

Основним методом визначення митної вартості товарів, які ввозяться на митну територію України відповідно до митного режиму імпорту, є перший метод — за ціною договору (вартість операції).

Кожний наступний метод застосовується лише у разі, якщо митна вартість товарів не може бути визначена шляхом застосування попереднього методу відповідно до норм цього Кодексу.

У разі неможливості визначення митної вартості товарів згідно з положеннями статей 59 і 60 МК України за основу для її визначення може братися або ціна, за якою ідентичні або подібні (аналогічні) товари були продані в Україні не пов'язаному із продавцем покупцеві відповідно до ст. 62 цього Кодексу, або вартість товарів, обчислена відповідно до ст. 63 зазначеного Кодексу.

При цьому кожний наступний метод застосовується, якщо митна вартість товарів не може бути визначена шляхом застосування попереднього методу.

У разі якщо неможливо застосувати жоден із зазначених методів, митна вартість визначається за резервним методом відповідно до вимог, встановлених ст. 64 цього Кодексу.

Рішення Вищого адміністративного суду України від 18 грудня 2014 р. відповідає наведеній правовій позиції Верховного Суду України до встановлених обставин справи. Цей суд, зокрема, зазначив, що Хмельницька митниця Міністерства доходів і зборів України не довела, що подані позивачем для визначення митної вартості товару документи містять розбіжності, наявні ознаки подробиць або не містять усіх відомостей, що підтверджують числові значення складових митної вартості товарів, чи відомостей щодо ціни, що була фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари.

Цей суд також дійшов висновку, що відповідач не обґрунтував неможливості застосування попередніх методів, а тому підстав для застосування резервного методу немає (*постанови Верховного Суду України від 31 березня 2015 р. у справі № 21-127a15; від 2 червня 2015 р. у справі № 21-498a15; від 30 червня 2015 р. у справі № 21-591a15*).

ку до податкового кредиту виникає у разі здійснення операцій з придбання або виготовлення

² У редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин.

товарів (у тому числі в разі їх ввезення на митну територію України) та послуг.

Базою оподаткування при ввезенні товарів на митну територію України є договірна (контрактна) вартість, але не менша митної вартості цих товарів, визначеної відповідно до МК України, з урахуванням мита та акцизного податку, що підлягають сплаті, за винятком податку на додану вартість (далі — ПДВ), що включаються до ціни товарів/послуг згідно із законом (п. 190.1 ст. 190 ПК України).

За правилами п. 198.2 ст. 198 ПК України для операцій із ввезення на митну територію України товарів датою виникнення права на віднесення сум податку до податкового кредиту є дата сплати (нарахування) податку за податковими зобов'язаннями згідно з п. 187.8 ст. 187 цього Кодексу, за яким датою виникнення податкових зобов'язань у разі ввезення товарів на митну територію України є дата подання митної декларації для митного оформлення.

Відповідно до п. 201.12 ст. 201 ПК України у разі ввезення товарів на митну територію України документом, що посвідчує право на віднесення сум податку до податкового кредиту, вважається митна декларація, оформлена відповідно до вимог законодавства, яка підтверджує сплату податку.

За змістом п. 198.6 ст. 198 ПК України не відносяться до податкового кредиту суми податку, сплаченого (нарахованого) у зв'язку з придбанням товарів/послуг, не підтверджені податковими накладними (або підтверджені податковими накладними, оформленими з порушенням вимог ст. 201 цього Кодексу) чи не підтверджені митними деклараціями, іншими документами, передбаченими п. 201.11 ст. 201 зазначеного Кодексу.

Статтю 1 МК України 2002 р. (чинного на час виникнення спірних правовідносин) визначено, що митна декларація — це письмова заява встановленої форми, яка подається митному органу і містить відомості щодо товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон України, необхідні для їх митного оформлення або переоформлення; митне оформлення — це виконання митним органом дій (процедур), які пов'язані із закріпленням результатів митного контролю товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, і мають юридичне значення для подальшого використання цих товарів і транспортних засобів.

Згідно зі ст. 81 цього Кодексу декларування здійснюється шляхом заявлення за встановленою формою (письмовою, усною, шляхом вчинення

дій) точних відомостей про товари і транспортні засоби, мету їх переміщення через митний кордон України, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення. Умови та порядок застосування форм декларування, перелік відомостей, необхідних для здійснення митного контролю та митного оформлення, визначаються Кабінетом Міністрів України, а порядок заповнення митних декларацій та інших документів, що застосовуються під час митного оформлення товарів і транспортних засобів, встановлюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи.

Статтю 82 МК України 2002 р. передбачено, що у випадку, коли декларант з поважних причин, перелік яких визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи, не може здійснити у повному обсязі декларування товарів і транспортних засобів, які ввозяться на митну територію України, безпосередньо під час переміщення їх через митний кордон України (крім товарів, які переміщуються транзитом через територію України), такі товари можуть бути випущені у вільний обіг у спрощеному порядку після подання митному органу тимчасової чи неповної декларації та під зобов'язання про подання митної декларації, заповненої у звичайному порядку не пізніше ніж через 30 днів з дня випуску товарів у вільний обіг. Рішення про можливість випуску товарів у вільний обіг з наступним оформленням митних документів у повному обсязі приймається митним органом виходячи з обставин переміщення таких товарів через митний кордон України, характеристики підприємства, установи, організації та за умови сплати належних податків і зборів у повному обсязі.

Положення про вантажну митну декларацію затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 1997 р. № 574 ³.

Пунктом 2 цього Положення визначено, що вантажна митна декларація (далі — ВМД) — це письмова заява встановленої форми, що подається митному органу на паперовому носії або як електронний документ і містить відомості про товари та транспортні засоби, які переміщуються через митний кордон України, митний режим, у який вони заявляються, а також іншу інформацію, необхідну для здійснення митного контролю, митного оформлення, митної статистики, нарахування та сплати податків, зборів та інших

³ Постанова втратила чинність на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 450.

платежів; ВМД, заповнена у звичайному порядку, — це ВМД з установленим обсягом даних, на підставі якої завершується митне оформлення товарів і транспортних засобів у заявлений митний режим.

Порядок застосування тимчасової та неповної декларацій відповідно до митного режиму імпорту (при випуску у вільний обіг) затверджено наказом Державної митної служби України (далі — ДМСУ) від 30 грудня 2003 р. № 932⁴ (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 17 січня 2004 р. за № 66/8665; далі — Порядок).

Згідно з п. 4.1 Порядку митне оформлення товарів із застосуванням тимчасової чи неповної декларації проводиться відповідно до Порядку здійснення митного контролю й митного оформлення товарів із застосуванням вантажної митної декларації, затвердженого наказом ДМСУ від 20 квітня 2005 р. № 314⁵ (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 27 квітня 2005 р. за № 439/10719).

Якщо згідно з цим Порядком для подання тимчасової декларації не потрібно отримувати дозвіл митного органу, подана митному органу тимчасова декларація підтверджує взяття декла-

⁴ Наказ втратив чинність на підставі наказу Міністерства фінансів України від 30 травня 2012 р. № 631.

⁵ Наказ втратив чинність на підставі наказу Міністерства фінансів України від 30 травня 2012 р. № 631.

Викладене дає підстави для висновку, що після подання тимчасової митної декларації можливі зміни щодо зазначених у ній відомостей, зокрема й вартості ввезеного на митну територію товару, що є базою оподаткування ПДВ, остаточні ж відомості про такі товари будуть міститись у митній декларації, заповненій у звичайному порядку. Тому в разі випуску товарів у вільний обіг у спрощеному порядку з поданням платником тимчасової митної декларації суми ПДВ належать до податкового кредиту на підставі поданої платником та прийнятої митним органом митної декларації, заповненої у звичайному порядку з установленим обсягом даних, яка підтверджує завершення декларування ввезеного на митну територію товару (за умови дотримання інших вимог щодо формування податкового кредиту) (*постанова Верховного Суду України від 23 червня 2015 р. у справі № 21-347a15*).

220.000.000 ПУБЛІЧНА СЛУЖБА, ЇЇ ПРОХОДЖЕННЯ, ЗВІЛЬНЕННЯ З ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

220.010.000 Загальні питання державної служби

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень п. 2 ч. 1 ст. 30 Закону України від 16 грудня 1993 р. № 3723-ХІІ «Про державну службу» (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин; далі — Закон № 3723-ХІІ) щодо підстав для припинення державної служби та відповідальності державних службовців.

Згідно зі ст. 38 Закону № 3723-ХІІ особи, винні у порушенні законодавства про державну службу, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із чинним законодавством.

рантом зобов'язання не пізніше ніж через 30 днів з дня випуску товарів у вільний обіг подати митному органу ВМД, заповнену в звичайному порядку, і передбачені законодавством документи та відомості, необхідні для здійснення митного контролю й митного оформлення товарів, задекларованих у тимчасовій декларації, що не подавалися при оформленні тимчасової декларації.

Відповідно до п. 4.7 Порядку зняття тимчасової чи неповної декларації з контролю у підрозділі митного органу, що здійснює митний контроль і митне оформлення, та Єдиній автоматизованій інформаційній системі ДМСУ здійснюється на підставі оформленої ВМД, у графі 40 якої зазначається номер відповідної тимчасової або неповної декларації.

Отже, тимчасова або неповна декларація не є завершальним документом, її подання не є фактом завершення декларування, а передбачає лише спрощений порядок випуску товарів у вільний обіг. Таке спрощення покладає на декларанта обов'язок протягом 30 днів з дня випуску товарів у вільний обіг подання митної декларації, заповненої у звичайному порядку, тим самим забезпечується завершеність процедури декларування. Прийняття митним органом такої декларації і є завершальним юридичним фактом правовідносин митного оформлення.

виникнення спірних правовідносин; далі — Закон № 356/95-ВР).

Суд першої інстанції встановив, що Хорольський районний суд Полтавської області постановою від 29 січня 2008 р. у справі № 3-1/2008 старшого державного податкового ревізора-інспектора відділу оподаткування фізичних осіб Хорольської міжрайонної державної податкової інспекції у Полтавській області визнав винною у вчиненні правопорушення, пов'язаного з корупцією, що передбачене пунктами «а», «г» ч. 1 ст. 5 Закону № 356/95-ВР, та наклав адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі 255 грн.

Частиною 1 ст. 14 Закону № 3723-XII передбачено, що за невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків, перевищення своїх повноважень, порушення обмежень, пов'язаних з проходженням державної служби, а також за вчинок, який порочить його як державного службовця або дискредитує державний орган, в якому він працює, до державного службовця застосовуються дисциплінарні стягнення. У ч. 2 цієї статті зазначено, що до службовців, крім дисциплінарних стягнень, передбачених чинним законодавством про працю України, можуть застосовуватися такі заходи дисциплінарного впливу, як попередження про неповну службову відповідність і затримка до одного року у присвоєнні чергового рангу або у призначенні на вищу посаду.

Провівши системний аналіз спеціальних і загальних норм, наведених у статтях 14, 16, 30, 38 Закону № 3723-XII, статтях 147, 148 КЗпП України, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку про те, що у п. 2 ч. 1 ст. 30 Закону № 3723-XII визначено не окремий вид відповідальності державних службовців, а спеціальну, притаманну тільки державній службі, підставу для її припинення, яка має імперативний характер. Саме ж припинення державної служби відбувається у формі звільнення.

Таким чином, припинення державної служби особи на підставі п. 2 ч. 1 ст. 30 Закону № 3723-XII за наявності відповідних підстав не можна вважати повторним притягненням цієї особи до юридичної відповідальності (*постанова Верховного Суду України від 10 лютого 2015 р. у справі № 21-583а14*).

2. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень ст. 236 КЗпП України щодо наслідків несвоечасного виконання судового рішення про поновлення на посадах у відносинах публічної служби.

Вирішуючи питання про усунення розбіжностей у застосуванні судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних відносинах, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України виходить із такого.

Відповідно до ст. 235 КЗпП України у разі звільнення без законної підстави або незаконного переведення на іншу роботу працівник повинен бути поновлений на попередній роботі органом, який розглядає трудовий спір. Рішення про

Згідно з абз. 1 ст. 147 КЗпП України за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення: догана, звільнення.

Відповідно до ч. 2 ст. 149 зазначеного Кодексу за кожне порушення трудової дисципліни може бути застосовано лише одне дисциплінарне стягнення.

Статтею 30 Закону № 3723-XII передбачено, що підставами припинення державної служби є ті, що визначені у КЗпП України. Окрім цих підстав, державна служба також може бути припинена у разі: порушення умов реалізації права на державну службу; недотримання пов'язаних із проходженням державної служби вимог, передбачених ст. 16 Закону № 3723-XII; досягнення державним службовцем граничного віку проходження державної служби; відставки державних службовців, які займають посади першої або другої категорії; виявлення або виникнення обставин, що перешкоджають перебуванню державного службовця на державній службі; відмови державного службовця від прийняття або порушення Присяги державного службовця, передбаченої ст. 17 Закону № 3723-XII; неподання або подання державним службовцем неправдивих відомостей щодо його доходів, передбачених ст. 13 цього Закону.

поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника, прийняте органом, який розглядає трудовий спір, підлягає негайному виконанню.

За правилами ч. 2 ст. 235 зазначеного Кодексу при винесенні рішення про поновлення на роботі орган, який розглядає трудовий спір, одночасно приймає рішення про виплату працівникові середнього заробітку за час вимушеного прогулу або різниці в заробітку за час виконання нижчеоплачуваної роботи, але не більш як за один рік.

Якщо заява про поновлення на роботі розглядається більше одного року, не з вини працівника, орган, який розглядає трудовий спір, виносить рішення про виплату середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу.

Статтею 236 КЗпП України встановлено, що у разі затримки власником або уповноваженим ним органом виконання рішення органу, який розглядав трудовий спір про поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника, цей орган виносить ухвалу про виплату йому середнього заробітку або різниці в заробітку за час затримки.

Зазначена вище стаття КЗпП України не містить застережень, що власник або уповноважений ним орган не відповідає за затримку виконання рішення про поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника, якщо працівник не вчинив додаткові дії, в цьому випадку — пред'явлення рішення до примусового виконання, що вказують на його бажання поновитися на роботі.

Відповідно до ч. 1 ст. 255 КАС України постановою або ухвалою суду, яка набрала законної сили, є обов'язковою для осіб, які беруть участь у

справі, для їхніх правонаступників, а також для всіх органів, підприємств, установ та організацій, посадових чи службових осіб, інших фізичних осіб і підлягає виконанню на всій території України.

Частиною 2 ст. 257 цього Кодексу встановлено, що судові рішення, яке набрало законної сили або яке належить виконати негайно, є підставою для його виконання.

При цьому п. 3 ч. 1 ст. 256 КАС України передбачено, що постанови суду про поновлення на посаді у відносинах публічної служби виконуються негайно.

Частиною 4 ст. 257 КАС України законодавець обумовив питання примусового виконання судових рішень у порядку, встановленому Законом України від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV «Про виконавче провадження» (далі — Закон № 606-XIV). Цим підкреслюється винятковість саме примусового виконання рішення адміністративного суду.

Відповідно до ст. 2 Закону № 606-XIV примусове виконання рішень покладається на державну виконавчу службу, яка входить до системи органів Міністерства юстиції України.

Отже, правова природа діяльності органів державної виконавчої служби та її основне призначення полягає саме в примусовому виконанні рішень суду, в тому числі постанов судів про поновлення на посадах у відносинах публічної служби, які набрали законної сили, що і є підставою для негайного їх виконання. Добровільне виконання рішення суду боржником — це його законодавчо встановлений обов'язок. Зокрема, зазначений обов'язок не є похідним від дій особи (подання заяви чи виконавчого листа для відкриття виконавчого провадження), яку поновлено на роботі. В таких випадках держава в особі органу державної виконавчої служби несе відповідальність за виконання остаточних судових рішень.

При цьому, як роз'яснив Пленум Верховного Суду України у п. 34 постанови від 6 листопада 1992 р. № 9 «Про практику розгляду судами трудових спорів», рішення про поновлення на роботі вважається виконаним з дня видання власником або уповноваженим ним органом про це наказу.

Враховуючи те, що постановою Волинського окружного адміністративного суду від 21 грудня 2010 р. в частині поновлення Особи 1 на державній службі добровільно виконана Державною митною службою України шляхом прийняття наказу лише від 2 жовтня 2012 р. № 1967-к «По особовому складу митних органів», колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що позивач має право відповідно до ст. 236 КЗпП України на виплату йому середнього заробітку за час затримки виконання судового рішення (*постанова Верховного Суду України від 23 червня 2015 р. у справі № 21-63а15*).

220.040.000 Соціальний захист державних службовців

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень ст. 129, ч. 3 ст. 138 Закону України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів»⁶ (далі — Закон № 2453-VI) щодо розміру довічного грошового утримання судді у відставці.

Частиною 1 ст. 126 Конституції України визначено, що незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України.

Відповідно до п. 8 ч. 4 ст. 47 Закону № 2453-VI незалежність судді забезпечується належним матеріальним та соціальним забезпеченням судді. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу визначе-

⁶ У редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин.

них Конституцією України гарантій незалежності судді (ч. 6 ст. 47).

Суди встановили, що Особа 1 працювала на посаді судді Апеляційного суду Донецької області. Наказом голови цього суду від 10 листопада 2010 р. № 402 на підставі Постанови Верховної Ради України від 7 жовтня 2010 р. була звільнена у відставку, має стаж роботи суддею більше 24 років, перебуває на обліку в управлінні Пенсійного фонду України (далі — ПФУ). На підставі ст. 43 Закону України від 15 грудня 1992 р. № 2862-ХІІ «Про статус суддів» (далі — Закон № 2862-ХІІ), чинної на час відставки Особи 1, їй призначено щомісячне довічне грошове утримання судді у розмірі 88 відсотків грошового утримання судді.

За правилами ч. 4 зазначеної статті Закону № 2862-ХІІ судді у відставці, який має стаж роботи на посаді судді не менше 20 років, виплачується за його вибором пенсія або звільнене від сплати податку щомісячне довічне грошове утримання в розмірі 80 відсотків заробітної плати працюючого на відповідній посаді судді. За кожний повний рік роботи понад 20 років на посаді судді розмір щомісячного довічного грошового утримання збільшується на два відсотки заробітку, але не більше ніж до 90 відсотків заробітку судді.

Наведене правило було закріплене і в ст. 138 Закону № 2453-VI, згідно з ч. 3 якої в редакції, чинній до 1 жовтня 2011 р., щомісячне довічне грошове утримання виплачується судді у розмірі 80 відсотків грошового утримання судді, який працює на відповідній посаді. За кожний повний рік роботи на посаді судді понад 20 років розмір щомісячного довічного грошового утримання збільшується на два відсотки заробітку, але не більше ніж 90 відсотків заробітної плати судді, без обмеження граничного розміру щомісячного довічного грошового утримання.

1 січня 2012 р. введено в дію ст. 129 Закону № 2453-VI, якою по-новому врегульовано питання, пов'язані із суддівською винагородою. У зв'язку з цим у серпні 2013 р. Особа 1 звернулася до управління ПФУ із заявою про перерахунок щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці на підставі довідки Апеляційного суду Донецької області від 11 липня 2013 р. № 336 починаючи з 1 січня 2012 р. Листом від 21 серпня 2013 р. № 103-Т-22-01-15 управління ПФУ у здійсненні перерахунку відмовило.

Частиною 3 ст. 138 Закону № 2453-VI у редакції Закону України від 8 липня 2011 р. № 3668-VI «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» (набрав чинності з 1 жовтня 2011 р.; далі — Закон № 3668-VI), чинною

на час виникнення спірних правовідносин, передбачено, що щомісячне довічне грошове утримання виплачується судді у розмірі 80 відсотків грошового утримання судді, з якого було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а до 1 січня 2011 р. — страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, який працює на відповідній посаді.

У ч. 5 вказаної норми Закону визначено, що виплата щомісячного довічного грошового утримання, призначеного відповідно до цієї статті, на період роботи на посадах, які дають право на його призначення або право на призначення пенсії в порядку та на умовах, передбачених законами України «Про прокуратуру», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про статус народного депутата України», «Про державну службу», припиняється. На цей період призначається і виплачується пенсія відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Максимальний розмір щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність. Довічне грошове утримання суддям виплачується органами ПФУ за рахунок коштів Державного бюджету України.

Конституційний Суд України Рішенням від 3 червня 2013 р. № Зрп/2013 (далі — Рішення Конституційного Суду України № Зрп/2013) ч. 3, 1, 2, 3 речення ч. 5 ст. 138 Закону № 2453-VI у редакції Закону № 3668-VI визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними).

У зазначеному Рішенні Конституційний Суд України вказав на те, що Законом № 3668-VI змінено визначений Законом № 2453-VI порядок нарахування щомісячного довічного грошового утримання, внаслідок чого зменшено розмір щомісячного довічного грошового утримання суддів. Залишивши незмінним зміст права на щомісячне довічне грошове утримання суддів, Закон № 3668-VI звузив обсяг цього права, встановивши обмежену базу для нарахування суддям щомісячного довічного грошового утримання і його максимальний розмір, та скасував право суддів на одержання щомісячного довічного грошового утримання без обмеження граничного розміру,

чим знизив і досягнутий рівень гарантій незалежності суддів, що не узгоджується з конституційним положенням про недопустимість звуження змісту чи обсягу гарантій незалежності суддів.

Ухвалюючи зазначене Рішення, Конституційний Суд України врахував попередні позиції стосовно гарантій незалежності суддів, викладені ним у рішеннях від 20 березня 2002 р. № 5-рп/2002, 1 грудня 2004 р. № 19-рп/2004, 11 жовтня 2005 р. № 8-рп/2005, 18 червня 2007 р. № 4-рп/2007, 22 травня 2008 р. № 10-рп/2008, які полягають у тому, що визначені Конституцією та законами України гарантії незалежності суддів є невід'ємним елементом їх статусу, поширюються на всіх суддів України та є необхідною умовою здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом. Такими гарантіями є надання їм за рахунок держави матеріального забезпечення (суддівська винагорода, пенсія, щомісячне довічне грошове утримання тощо) та надання їм у майбутньому статусу судді у відставці. Право судді у відставці на пенсійне або щомісячне довічне грошове утримання є гарантією належного здійснення правосуддя і незалежності працюючих суддів та дає підстави висувати до суддів високі вимоги, зберігати довіру до їх компетентності й неупередженості. Щомісячне довічне грошове утримання судді спрямоване на забезпечення гідного його статусу життєвого рівня, оскільки суддя обмежений у праві заробляти додаткові матеріальні блага, зокрема обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу. Конституційний принцип незалежності суддів означає, в тому числі, конституційно обумовлений імператив охорони матеріального забезпечення суддів від його скасування чи зниження досягнутого рівня без відповідної компенсації як гарантію недопущення впливу або втручання у здійснення правосуддя.

Таким чином, конституційний статус судді передбачає достатнє матеріальне забезпечення судді як під час здійснення ним своїх повноважень (суддівська винагорода), так і в майбутньому у зв'язку з досягненням пенсійного віку (пенсія) чи внаслідок припинення повноважень і набуття статусу судді у відставці (щомісячне довічне грошове утримання). Статус судді та його елементи, зокрема мате-

ріальне забезпечення судді після припинення його повноважень, є не особистим привілеєм, а засобом забезпечення незалежності працюючих суддів і надається для гарантування верховенства права та в інтересах осіб, які звертаються до суду й очікують неупередженого правосуддя.

Викладене відповідає положенням Європейської хартії про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 р., за якими рівень винагороди суддям за виконання ними своїх професійних обов'язків має бути таким, щоб захистити їх від тиску, що може спричинити вплив на їхні рішення або взагалі поведінку суддів і таким чином вплинути на їхню незалежність та неупередженість (п. 6.1); статус забезпечує судді, який досяг передбаченого законом віку для виходу у відставку із посади судді і який здійснював повноваження судді протягом певного строку, право на отримання виплат, рівень яких має бути якомога ближчим до рівня його останньої заробітної плати на посаді судді (п. 6.4).

У Рекомендації СМ/Рес (2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 р. зазначено: «оплата праці суддів повинна відповідати їх професії та виконуваним обов'язкам, а також бути достатньою, щоб захистити їх від дії стимулів, через які можна впливати на їхні рішення. Мають існувати гарантії збереження належної оплати праці на випадок хвороби, відпустки по догляду за дитиною, а також гарантії виплат у зв'язку з виходом на пенсію, які мають відповідати попередньому рівню оплати їх праці» (п. 54).

Таким чином, з моменту ухвалення Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2013 підлягає застосуванню ч. 3 ст. 138 Закону № 2453-VI в редакції до змін, внесених Законом № 3668-VI: «Щомісячне довічне грошове утримання виплачується судді у розмірі 80 відсотків грошового утримання судді, який працює на відповідній посаді. За кожний повний рік роботи на посаді судді понад 20 років розмір щомісячного довічного грошового утримання збільшується на два відсотки заробітку, але не більше ніж 90 відсотків заробітної плати судді, без обмеження граничного розміру щомісячного довічного грошового утримання».

З огляду на викладене колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що суд касаційної інстанції всупереч висновку, викладеному в абз. 3 п. 8 Рішення Конституційного Суду України № 3рп/2013, неправильно застосував ч. 3 ст. 138 Закону № 2453-VI у редакції до змін, внесених Законом № 3668-VI, позбавивши тим самим позивача права на збільшення на 8 відсотків розміру довічного грошового утримання (*постанови Верховного Суду України від 17 березня 2015 р. у справі № 21-371а14; від 17 березня 2015 р. у справі № 21-429а14; від 24 березня 2015 р. у справі № 21-584а14*).

2. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень ч. 15 ст. 50¹ Закону України від 5 листопада 1991 р. № 1789-ХІІ «Про прокуратуру» (чинного на час виникнення спірних правовідносин; далі — Закон № 1789-ХІІ) щодо обов'язкової умови, необхідної для виплати одноразової грошової допомоги.

Питання пенсійного забезпечення прокурорів і слідчих урегульовано Законом № 1789-ХІІ.

Указом Президента України від 2 червня 1995 р. № 414/95 «Про заходи щодо підвищення соціального захисту працівників органів прокуратури» (був чинним на час виникнення спірних правовідносин) встановлено, що працівникам цих органів, які мають класні чини, у разі виходу на пенсію за вислугою років чи по інвалідності виплачується грошова допомога у розмірі десяти місячних посадових окладів.

Законом України від 12 липня 2001 р. № 2663-ІІІ «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» викладено в новій редакції ст. 50¹ Закону № 1789-ХІІ, ч. 15 якої встановлено, що прокурорам і слідчим у разі виходу на пен-

сію за вислугою років або по інвалідності виплачується грошова допомога без сплати податку у розмірі місячного заробітку, з якого обчислена пенсія, за кожен повний рік роботи прокурором, слідчим прокуратури чи на посадах у науково-навчальних закладах прокуратури.

Наведені норми права містять таку обов'язкову умову виплати грошової допомоги працівникам органів прокуратури, як вихід на пенсію за вислугою років. Перерахунок допомоги працівникам, які були звільнені із зазначеної підстави та отримали грошову допомогу, але пізніше прийняті на роботу в органи прокуратури, неможливий, оскільки наступне звільнення їх з роботи не може бути пов'язане з виходом на пенсію за вислугою років.

Ураховуючи зазначене, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла такого правового висновку: обов'язковою умовою виплати одноразової грошової допомоги, встановленої ч. 15 ст. 50¹ Закону № 1789-ХІІ, є вихід працівника на пенсію за вислугою років (*постанова Верховного Суду України від 28 квітня 2015 р. у справі № 21-87а15*).

3. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень ч. 5 ст. 138 Закону України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин; далі — Закон № 2453-VI) щодо періоду обмеження довічного грошового утримання судді.

Приймаючи рішення у цій справі, суд касаційної інстанції виходив із того, що на момент виникнення спірних правовідносин (1 грудня 2012 р.) їх правове регулювання здійснювалося відповідно до ч. 3, 5 ст. 138 Закону № 2453-VI в редакції Закону України від 8 липня 2011 р. № 3668-VI «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин; далі — Закон № 3668-VI).

Частиною 3 ст. 138 Закону № 2453-VI (з урахуванням змін, внесених згідно із Законом № 3668-VI у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) передбачено, що щомісячне довічне грошове утримання виплачується судді у розмірі 80 % грошового утримання судді, з якого було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а до 1 січня 2011 р. — страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, який працює на відповідній посаді.

Згідно з ч. 5 вказаної норми Закону виплата щомісячного довічного грошового утримання,

призначеного відповідно до цієї статті, на період роботи на посадах, які дають право на його призначення або право на призначення пенсії в порядку та на умовах, передбачених законами України «Про прокуратуру», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про статус народного депутата України», «Про державну службу», припиняється. На цей період призначається і виплачується пенсія відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Максимальний розмір щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність. Довічне грошове утримання суддям виплачується органами Пенсійного

фонду України (далі — ПФУ) за рахунок коштів Державного бюджету України.

За таких обставин Вищий адміністративний суд України дійшов висновку, що оскільки діяла редакція ст. 138 Закону № 2453-VI, яка передбачала обмеження граничного розміру щомісячного грошового утримання судді у відставці, то перерахунок такого утримання позивача мав бути здійснений з урахуванням максимального розміру, встановленого ч. 5 ст. 138 Закону № 2453-VI в редакції Закону № 3668-VI.

Водночас ч. 1 ст. 126 Конституції України визначено, що незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України.

Відповідно до п. 8 ч. 4 ст. 47 Закону № 2453-VI незалежність суддів забезпечується належним матеріальним та соціальним забезпеченням суддів. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу визначених Конституцією України гарантій незалежності суддів (ч. 6 ст. 47).

Визначений Законом України від 15 грудня 1992 р. № 2862-XII «Про статус суддів» (був чинним на час виходу судді у відставку; далі — Закон № 2862-XII) порядок нарахування щомісячного довічного грошового утримання суддів було змінено у зв'язку із набранням чинності Законом № 2453-VI. Разом з тим, залишивши незмінним зміст права на щомісячне довічне грошове утримання суддів, Закон № 2453-VI у редакції Закону № 3668-VI звужив обсяг цього права, встановивши обмежену базу для нарахування суддям щомісячного довічного грошового утримання, та скасував право суддів на одержання щомісячного довічного грошового утримання без обмеження граничного розміру.

Рішенням Конституційного Суду України від 3 червня 2013 р. № Зрп/2013 (далі — Рішення Конституційного Суду України № Зрп/2013) ч. 3, 1, 2, 3 речення ч. 5 ст. 138 Закону № 2453-VI в редакції Закону № 3668-VI визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними).

Ухвалюючи зазначене Рішення, Конституційний Суд України врахував попередні позиції стосовно гарантій незалежності суддів, викладені ним у рішеннях від 20 березня 2002 р. № 5-рп/2002, 1 грудня 2004 р. № 19-рп/2004, 11 жовтня 2005 р. № 8-рп/2005, 22 травня 2008 р. № 10-рп/2008, згідно з якими визначені Конституцією та законами України гарантії незалежності суддів є невід'ємним елементом їх статусу, поширюються на всіх суддів України та є необ-

хідною умовою здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом. Право судді у відставці на пенсійне або щомісячне довічне грошове утримання є гарантією незалежного здійснення правосуддя і незалежності працюючих суддів та дає підстави висувати до суддів високі вимоги, зберігати довіру до їх компетентності й неупередженості. Щомісячне довічне грошове утримання судді спрямоване на забезпечення гідного його статусу життєвого рівня, оскільки суддя обмежений у праві заробляти додаткові матеріальні блага, зокрема обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу. Конституційний принцип незалежності суддів означає, в тому числі, конституційно обумовлений імператив матеріального забезпечення суддів від його скасування чи зниження досягнутого рівня без відповідної компенсації як гарантію недопущення впливу або втручання у здійснення правосуддя.

Конституційний статус судді передбачає достатнє матеріальне забезпечення судді як під час здійснення ним своїх повноважень (суддівська винагорода), так і в майбутньому у зв'язку з досягненням пенсійного віку (пенсія) чи внаслідок припинення повноважень і набуття статусу судді у відставці (щомісячне довічне грошове утримання). Статус судді та його елементи, зокрема матеріальне забезпечення судді після припинення його повноважень, є не особистим привілеєм, а засобом забезпечення незалежності працюючих суддів і надається для гарантування верховенства права та в інтересах осіб, які звертаються до суду та очікують неупередженого правосуддя.

Викладене відповідає положенням Європейської хартії про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 р., за якими рівень винагороди суддям за виконання ними своїх професійних обов'язків має бути таким, щоб захистити їх від тиску, що може спричинити вплив на їхні рішення або взагалі поведінку суддів і таким чином вплинути на їхню незалежність та неупередженість (п. 6.1); статус забезпечує судді, який досяг передбаченого законом віку для виходу у відставку із посади судді і який здійснював повноваження судді протягом певного строку, право на отримання виплат, рівень яких має бути якомога ближчим до рівня його останньої заробітної плати на посаді судді (п. 6.4).

Як зазначається в Рекомендації СМ/Rec (2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 р., «оплата праці суддів повинна відповідати їх професії

та виконуваним обов'язкам, а також бути достатньою, щоб захистити їх від дії стимулів, через які можна впливати на їхні рішення. Мають існувати гарантії збереження належної оплати праці на випадок хвороби, відпустки по догляду за дитиною, а також гарантії виплат у зв'язку з виходом на пенсію, які мають відповідати попередньому рівню оплати їх праці» (п. 54).

У п. 8 Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2013 визначено, що ч. 3 ст. 138 Закону № 2453-VI у редакції Закону № 3668-VI, яка суперечить Конституції України, не підлягає застосуванню як така, що втратила чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення. Натомість підлягає застосуванню ч. 3

ст. 138 Закону № 2453-VI у редакції до змін, внесених Законом № 3668-VI.

Оскільки за змістом п. 4 Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2013 воно має преюдиціальне значення при розгляді судами загальної юрисдикції позовів у зв'язку з правовідносинами, що виникли внаслідок дії положень законів України, визнаних неконституційними, то право на одержання щомісячного довічного грошового утримання без обмеження граничного розміру виникає з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення. За таких обставин із 3 червня 2013 р. у позивача виникло право на перерахунок призначеного щомісячного грошового довічного утримання.

З огляду на викладене колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України зробила висновок, що суд касаційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про обмеження довічного грошового утримання, яке підлягало виплаті позивачеві за період із 1 грудня 2012 р. до ухвалення Рішення Конституційного Суду України № 3рп/2013 (у разі звернення до суду з відповідним позовом та поновлення строку такого звернення) (постанова Верховного Суду України від 9 червня 2015 р. у справі № 21-472а15).

(Продовження матеріалу буде опубліковано в наступних номерах журналу)

Висновки Верховного Суду України у цивільних справах за II півріччя 2015 р.*

Розділ 1. Висновки Верховного Суду України, викладені в постановках, ухвалених за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 355 ЦПК України (неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах)

Підрозділ 1.1. Спори про право власності та інші речові права

1.1.1. Відповідно до ч. 1 ст. 388 ЦК України якщо майно за відплатним договором придбане в особи, яка не мала права його відчужувати, про що набувач не знав і не міг знати (добросовісний набувач), власник має право витребувати це майно від набувача лише у разі, якщо майно:

- 1) було загублене власником або особою, якій він передав майно у володіння;
- 2) було викрадене у власника або особи, якій він передав майно у володіння;
- 3) вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно у володіння, не з їхньої волі іншим шляхом.

* Відповідно до ч. 1 ст. 360⁷ ЦПК України висновок Верховного Суду України щодо застосування норми права, викладений у його постанові, прийнятій за результатами розгляду справи з підстав, передбачених пунктами 1 і 2 ч. 1 ст. 355 цього Кодексу, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Висновок щодо застосування норм права, викладений у постанові Верховного Суду України, має враховуватися іншими судами загальної юрисдикції при застосуванні таких норм права. Суд має право відступити від правової позиції, викладеної у висновках Верховного Суду України, з одночасним наведенням відповідних мотивів.

Звертаючись до суду з позовом, позивачка послалась на те, що належний їй на праві власності житловий будинок був відчужений усупереч її волі та зазначила, що договір купівлі-продажу цього будинку є нікчемним, оскільки довіреність на продаж належного їй житлового будинку вона не видавала.